

Török várak és városok Magyarországon a 16–17. században

1526. augusztus 29-én, 475 évvel ezelőtt, I. Szulejmán szultán, akit a törökök a Törvényalkotó névvel tisztelnek, végzetes vereséget mért Mohácsnál II. Lajos király hadseregére. Pontosán tizenöt évvel később, 1541. augusztus 29-én elfoglalta és őrsgelgel rakta meg a Magyar Királyság fővárosát, Budát, s hazafelé vonulában több helyen katonaságot hagyott a Duna és a mellette futó nagy hadiút őrzésére. Újabb huszonöt év állandó háborúi kellett ahhoz, hogy katonái megszállják Magyarország középső részét. A távolról érkező, hosszadalmas felvonulásra kényszerülő és a magyar várak ellenállása miatt tovább lassuló oszmán hadsereg végül is nem tudta az ország egész területét meghódítani. Ennek nyugati és északi karéján életben maradt a csonka Magyar Királyság, trónján Habsburg-házi királyokkal, keleti felében pedig önálló életre kelt az Erdélyi Fejedelemség, a szultánok vazallusa, amely 1660-ig ha nem is korlátlan, de jókora szabadságot élvezett.

A megosztottságnak az lett a legfontosabb következménye, hogy Magyarország másfél évszázadig a Habsburg és az Oszmán Birodalom, az európaiak és a törökök háborújának szárazföldi hadszíntere lett. A harc kisebb-nagyobb csatározások formájában akkor is nap mint nap folyt, amikor az ellenfelek hivatalosan békében éltek. Az itt kialakított, előbb két, a 16. század legvégén négy, a Köprülü nagyvezírek további hódításai nyomán hat vilájet (budai, temesvári, egri, kanizsai, váradi és újbíri) az oszmánok határtartományává lett. Innen indultak további európai hódításra, és itteni váraikkal védtek birodalmuk belső, balkáni területeit, ezért a meghódított várakból és az általuk épített palánkokból sűrű várhalózzal fedték le. Ezek az erősített helyek lettek a törökök katonai, igazgatási, gazdasági és kulturális központjai, amelyekbe mindenek előtt katonák költöztek be.

Az, hogy a magyarországi törökség többségét katonák adták, a török központok látványát, életét, kultúráját is befolyásolta. Az a néhány török zsoldlista, amelyben a katonák neve mellé kis személyi anyagokat jegyzett az írnok, ugyanis azt mutatja, hogy az itteni várkatonaságban alig akadt anatóliai török, a katonák több mint kilenczede a Balkán-félszigetről, annak is elsősorban északnyugati feléből, Boszniából, Hercegovinából, Szerbiából és a Dráva-Száva közéről származott. Túlsúlyuk természetes következménye annak, hogy a félszigetnek ez a területömbje fektült legközelebb Magyarországhoz, innen volt legegyszerűbb megszervezni a katonaság utánpótlását; miután a 16. század második felében Magyarország déli sávját balkáni telepések özönlötték el, a század végén már ez a terület is sok embert adott a várakba. E katonatömeg nemzetiségét tekintve bosnyák, szerb és vlah volt, kisebb számban akadt közöttük albán, görög és macedón is. A balkániak többnyire már muszlimként szegődtek el a szultánok katonájának akár úgy, hogy már a szüleik iszlámizáltak, akár ők maguk tértek át a törökök hitére. Kisebb részük török katonaként is megtartotta ortodox keresztény hitét: a martalócok csaknem kivétel nélkül keresztény délszlávok és vlahok voltak, de szolgáltak ilyenek a tűzerek meg a zsoldos iparosok között is, és a lovassapatokba is mindegyre beosztottak egy-egy keresztény kalauzt.

Ez a nagyjából egy-két generáció óta muszlim, kisebbrészt keresztény katonatömeg természetesen nem képviselt, nem képviselhetett olyan tiszta oszmán kultúrát, mint ha anatóliai török lett volna. A Balkánon térítő katolikus misszionáriusok még a 17. században is arról számoltak be, hogy az iszlámizált bosnyákok elhagyott hitük sok eleméhez – ünnepekhez, szentekhez, nevekhez – ragaszkodtak, hitük a két vallás keveréke volt, hangsúllyal természetesen a gyakorlaton, az iszlámon. A magyarországi török váraknak városoknak arra a részére, amelyik nem volt több katonai őrhelynél, ez a kevert kultúrájú katonaelem nyomta rá a bélyegét, amely ráadásul gyorsan cserélődött, emiatt alig-alig kötődött a lakóhelyéhez. Sok ilyen hely volt, a török hadvezetés palánkvárakkal rakta végig a fontosabb vízi és szárazföldi utak mentét, és hasonlókat épített a határon álló nagy kővárak közötti üres szakaszokra is. Ezek legtöbbszörben szinte csak katonák éltek, a polgári elemet a karavánszeráj mindenese, egy-két iparos és boltos, meg az egyszerű mecset imámja és műezzinje jelentette. A telepet gerendákból és földből emelt falak vették körül, egyetlen kapuja az őrzött útra vagy folyóra nyílt, az utóbbi partján egyszerű kikötő nyújtott éjjeli biztonságot a személy- és teherszállító hajóknak. A falakon belül zsúfolt utcákon és szűk sátorokban álltak a földszintes, apró, leginkább paticsból, azaz gabonaszár és sár keverékéből készült, gerendákkal és deszkákkal megerősített házacskák, az idő múltával egy-egy telken mind több. Ahogy ugyanis a kezdetben magányos katonanép asszonyokat szerzett és családokat alapított, a házhelyekre egyre több kalyiba került. A telkek még nagyobb, városias helyeken is aprózódtak, a falak közé szorítva nőtt a zsúfoltság.

Ezek a tisztán katonai telepeken, ahol nem működtek hivatalok és alig élt polgári lakosság, ne keressünk dzsámit, iskolát, fürdőt vagy fedett vásárcsarnokot, ilyenekre az ott lakóknak sem igénye, sem pénze nem volt elegendő. Az állam ugyan köteletségének megfelelően mindenütt igyekezett biztosítani a vallásos élet szükségleteit – márcsak azért is, mert a 16. században sokat hadakozott a vallási közönnyel –, mindenüvé azonban nem telepített olyan "szent dzsámit", amelynek fenntartását a kincstár fedezte. Jellemző, hogy ilyen még a Dráva és a Száva melletti nagyobb várakban sem működött mindenütt, például a fontos átkelőre és katonai őrhelyre, Eszékre sem jutott. A katonai telepeken inkább kis, magánalapítású mecsetek álltak a hívek rendelkezésére, amelyekben az imámon kívül jó esetben egy műezzin szolgált: ők testesítették meg az oszmán-muszlim kultúrát. A régészek ezekben a palánkvárakban paticsházak alapjait, sok balkáni kerámiát, balkáni típusú tűzhelyeket találnak, jellegzetes török edényt és más használati eszközt alig, gazdagságra mutató tárgyakat egyáltalán nem.

Egészen másként alakult azoknak a török központoknak a sorsa és képe, amelyekben a katonák mellett számottevő hivatalnok, tímár-birtokos szpáhi, iparos és kereskedő népesség, meg ami a legfontosabb: népes vallási réteg, dzsámi- és mecset-alkalmazottak, tanárok és dervisek közösségei éltek. A több feladatot ellátó központok legnagyobbjai természetesen a vilájet-székhelyek voltak.

Bár a legszámasabb, két-háromezer fős őrségek éppen ezekben állomásoztak, mindennapjaikat nem a sivár katonaelet, hanem a hivatalok körüli jövés-menés, a boltok és a piac nyüzsgése, a vámhelynél megálló hajók, szekerek és állatcsordák látványa, a fürdőkben folyó társasági élet, a több dzsámiban és mecsetben elvégezhető, napi ötszöri ima ritmusa határozta meg, s ahol a mindenestől érdekesebb életben további nagy látványossággal szolgáltak azok a napok, amelyeken díszes-tarka kísérettel, feldíszített hajókon vagy parádés lovakon külföldi követek érkeztek a székhelyre.

A vilájet-központok közül a legfontosabb, Buda ékeskedett a legtöbb igazi török épülettel – közülük a fürdők többsége ma is áll –, de Temesvárott is megörökítették a hivatalos iratok és az utazók leírásai több dzsámít és mecsetet, fedett vásárcsarnokot, deszkával borított utcákat, fürdőket, a városfalon kívül, a dombok és gyümölcsöskertek csendjében pedig a dervisek rendházait.

A közigazgatás következő, a vilájeteknél kisebb egységeinek, a szandzsákoknak a központjai sem voltak mind egyformák. Azokban, amelyek a határon álltak, és ezért kiemelt katonai szerep jutott nekik, a lakosok többsége katona maradt, a polgári elem kisebbségbe szorult. Az 1570-es évek összeírásai ilyennek mutatják a hódoltság keleti végein álló Lippát és Gyulát, amelyeket elsősorban katonák laktak, iparosaik és az általuk üzött iparágak száma mérsékelt, szellemi rétegük kisszámú volt.

A szerencsésebbek a török terület védett belsejében feküdtek, ahol nem volt szükség sok várvédőre. E típus legismertebb és legszebb példája Pécs. Meghódításakor óriásőrség, 800 fős védőereg került bele, ám az idő teltével a határ egyre távolabb került tőle, ezért stratégiai jelentéktelenségbe süllyedt. A 17. században 170–180 katonáját tartották nyilván a zsoldok kincstári kifizetéseiben, éppen eleget egy békében élő szandzsák-székhely meghatározásához. A vár és városa keveset szenvedett a háborúktól és állandó csatározásoktól, a sors nem a kevert kultúrájú, mindegyre cserélődő katonákkal megrakott végvár szerepét osztotta rá, hanem egy békésebb régió gazdasági, igazgatási és szellemi központját.

Nem véletlen, hogy Pécs török műemlékekben leggazdagabb városunk: a maradandót alkotó építkezések egy, a katonáknál stabilabb, helyhez kötődő, lakóhelyére igényesebb muszlim és török szellemi elitnek köszönhetők. A pécsi bégek megbecsültnek számítottak a magyarországi szandzsákbégek között, mellettük sok magasabb és közepes rangú hivatalnok és vallási-jogi tisztségviselő szolgált. A török szerzetesek rendházaiban ugyanaz a hasznos munkálkodás folyt, mint Kis-Ázsiában: a dervisek – közöttük olyanok, akik több generáción át itt éltek – tudománnyal, irodalommal, misztikus művek írásával, fordításával és másolásával foglalkoztak, tanítottak, ellátták a szegényeket és az utazókat.

Pécsett született és élt korának talán legjelentősebb, de biztosan legegényibb történetírója, Pecsevi Ibrahim. A hivatalosan várakat szemlélő Evlija Cselebi kötelességszerűen leírta a vár védműveit, de ennél sokkal nagyobb teret szentelt Pécs természeti szépségeinek, a ligeteknek, sétautaknak, virágoknak és madaraknak, az ezerféle gyümölcsnek, a szellemi és zenei életnek. 1663-ban a Magyarországon háborúzó török hadsereg tatár segédcapatai a Dél-Dunántúlon teleltek, uralkodójuk, Gázi Girej kán Pécsett. Míg harcosai

sáskahadként a vidéken élőködtek, a kán Pécs igazgatójában a kávé és a bor dicséretéről faragott egy füzetnyi verset.

Biztosak lehetünk abban, hogy a felsoroltakon kívül még többféle török központ létezett Magyarországon, forrás azonban alig maradt róluk, mert adómentes muszlim lakóikat az adózókat számba vevő összeírásokba csak nagy ritkán jegyezték be. Ritka szerencse, hogy az ország legdélibb sávjában, a Dunához közel fekvő Bács lakóit az 1570-es években kétszer is összeírták. Bács a törökök legkisebb közigazgatási egységének, egy náhijának volt a központja, egyben erősített hely, amelyben azonban a vár védettsége miatt mindig jóval száz alatt maradt a katonák száma. Sok iparos és kereskedő lakott viszont benne: 1570-ben 19 hivatásos kereskedő és 12 iparágban 44 iparos dolgozott, akik az összeírtak közel egynegyedét tették ki, 1578-ban pedig 21 kereskedő mellett 33 iparágban összesen 108 kézműves, akik ekkor a lakosoknak már majdnem az egyharmadát adták. A városnak ez a polgári rétege Bács jó fekvését használta ki. A hely ugyanis a délről Budára tartó út állomása volt, ahonnan akár a Dunán, akár a szárazföldi úton nagytömegű áru vándorolt észak felé. Különös meglepetést okoz Bács élénk vallási és szellemi élete. A várban és a városban hat imahely: egy dzsámi és öt mecset működött teljes személyzettel, mellettük az első időpontban 38, 1578-ban 12 szerzetes, szúfi élt, akik a hivatalnokokkal együtt a muszlim népességnek csaknem az egyötödét tették ki. A szellemi életben a polgári réteg is fontos szerepet vállalt. Az öt mecset közül kettőt helyi iparosok alapítottak és tartottak fenn, az egyiket egy nemezkészítő, a másikat egy kardműves.

Az a török és balkáni népesség, amely 1541 után Magyarország középső részére az oszmán állam katonájaként, hivatalnokaként vagy vallása alkalmazottjaként betelepedett, kizárólag a megerősített központokban lakott. A törököknek ebben a mindennapi háborúban és csatározásban élő tartományában ugyanis, ahol állandóan bent nyargalászott és törökökre vadászott a Magyar Királyság várainak ellenséges katonasága, nem volt ajánlatos erődítmény helyeken élni. Ezért azokba a városokba, amelyekben nem állomásozott török katonaság és nem működtek török hivatalok, civil muszlim lakosság sem költözött be, ezek megmaradtak magyarnak.

✍ Hegyi Klára



A Hagia Szophia közelében, reprezentatív, történelmi környezetben kedvezményes árral szeretettel várja a Magyar-Török Baráti Társaság tagjait az AND HOTEL. A hotel éttermében kifogástalan kiszolgálás és csodálatos körpanoráma kilátás nyílik a városra.

Cím:

Yerebatan Cad. Cami Çikmazi No. 40.

Sultanahmet — İstanbul

Telefon: (90-212) 5120207

Fax: (90-212) 5123025

Szobafoglalás: (90-212) 5207676

Http://www.andhotel.com

E-mail: info@andhotel.hu

Társtulajdonos: Remzi Erbaş

Új név a török zongoraművészek között: Devlet Devrim Öztaş

Február 16-án a Magyar-Török Baráti Társaság autóbussz-kirándulást szervezett Szigetvárra. A 70 fős csoportnak mintegy harmada török volt. Köztük üdvözölhettük Devlet Devrim Öztaş zongoraművésznőt is, aki édesanyja, Gonca hanım és az ő régi barátnője, Gönül Hatay Eren társaságában vett részt a kiránduláson. Elég hosszú az út Budapesttől Szigetvárig... Ám a kopár, télies táj unalmát és az utazás fáradalmát elűzte a csinos és vonzó művésznővel való beszélgetés.

Devlet hanımmal már korábban is találkoztam pár percre, a Régi Zeneakadémián adott december 12-i koncertje után, ahol Bach, Schumann és Schubert műveket játszott. Mostani beszélgetésünk során szó esett családról, hivatásról, zenéről, és segített megérteni, hogyan lesz valakiből elismert művész, mennyire fontos szerepe van ebben a családnak és a tanárnak is. Fogalmat alkothattam arról is, hogyan készül fel a művésznő egy-egy hangversenyére, és a technikai tudás mellett mennyire fontos a darabban való lelki-szellemi elmélyedés.

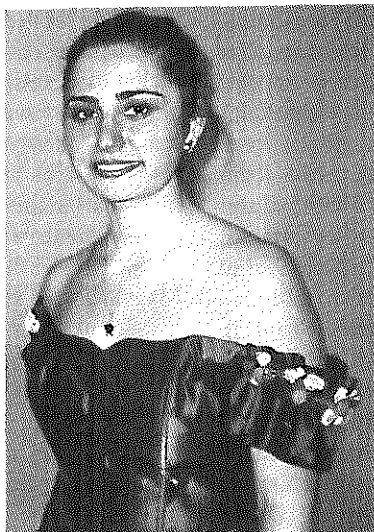
Am hallgassuk inkább, mit mond mindezekről Devlet hanım:

Bár nem számazom zenész családból, de a klasszikus nyugati zene iránti érdeklődést mindenekelőtt két nővérem oltotta belém, akik mindketten zongoráznak, persze csak amatőr szinten. Másrészt apámnak mindenféle művészethez veleszületett érzéke van, és bár maga hangszeren nem játszik, de abszolút hallású. Gyermekkoromtól kezdve mindmáig elevenen megőrzött szokásunk, hogy a hosszú autótúr során együtt énekelünk, illetve improvizálunk klasszikus török zenét vagy népdalokat. Másik felejthetetlen emlékem, amikor hétvégeken, házuk kertjében, apám saját kezűleg ültetett szépséges rózsái között együtt füttyörszünk dalokat, meg amikor vasárnap, az együtt elköltött reggeliket – aminek mindig nagy fontosságot tulajdonítottunk – Beethoven 5. vagy 9. Szimfóniája kísért lemezről... Egyébként apám fiatal éveitől kezdve, egészen addig, amíg vegyészmérnök nem lett, és sok munkája teljesen ki nem töltötte az életét, nagy odaadással készített festményeket – amelyek rám is hatással voltak, és a jövőben én is szeretnék elmélyedni ebben a témában – és írt verseket is.

Anyai nagyanyámról és nagyapámról azt tudom, bár sohasem láttam őket, hogy nagyon szép hangjuk volt, és stílusosan énekeltek klasszikus török dalokat, anyai nagynéném pedig zongorázott és szépen játszott udon.

— Életrajzából tudjuk, hogy Ankarában a Hacettepe Egyetem Állami Konzervatóriumában kezdett zongorát tanulni, majd a Mimar Sinan Egyetemen diplomázott belőle, ugyanakkor elnyerte a Sedat-Güzin Bilim ve Sanat Alapítvány első díját is. Aztán pedig, már mint zongorista, ugyanannak az egyetemnek a művészeti karán doktorált. Hogy jutott arra a gondolatra, hogy az isztambuli doktorátus után a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen folytassa tanulmányait?

Őszintén megmondom gazdasági meggondolások határozták meg, hogy Magyarországra jöttem. Eredetileg a New Yorki Manhattan Zeneiskolában, Solomon Mikowskyval szerettem volna dolgozni, akit egy isztambuli mesterkurzus alkalmával ismertem meg.



Türk piyanistler arasında yeni bir isim: Devlet Devrim Öztaş

Türk-Macar Dostluk Derneği 16 Mart'ta Szigetvar'a bir otobüs turu düzenledi. Katılan 70 kişinin üçte biri Türk'tü. Konuklar arasında, kendisine annesi Gonca Öztaş'ın ve onun arkadaşı Gönül Hatay Eren'in eşlik ettiği piyanist Devlet Devrim Öztaş'ı tanıma fırsatını bulduk. Budapeşte'den Szigetvar'a kadar yol epeyce uzundur... Ama cana yakın, sempatik sanatçıyla yaptığım söyleşi, can sıkıcı kasvetli kış manzarasını ve seyahatun yorgunluğunu bana unutturuverdi.

Devrim hanımı ilk olarak Bach, Schumann ve Schubert'in eserlerini yorumladığı, 12 Aralık'ta Eski Akademi'de verdiği konserin ardından birkaç dakikalığına tanıma fırsatım olmuştu. Bu defa otobüste ailesi, meslek yaşamı ve müziği üzerinde konuştuk. Bu söyleşi ünlü bir sanatçı olmanın ne kadar çok emek gerektirdiğini, bu süreçte ailenin, öğretmenin ne kadar önemli bir rol oynadığını anlamama yardım etti. Dahası, bir konser için kendisini nasıl hazırladığı konusunda teknik bilginin yanında ruhsal hazırlığın da ne kadar önem taşıdığını anladım.

— Ama bütün bunları Devlet hanımdan dinleyelim:

Aslen müzisyen bir aileden gelmemekle beraber klasik batı müziğine ilişkin aşinalığım öncelikle her ikisi de amatör olarak piyano çalan ablaları sayesinde oldu diyebilirim. Diğer taraftan babam, doğuştan sanatın her dalına karşı yetenekleri olan birisi olarak, herhangi bir enstrüman çalmamakla beraber, keskin duyuşlu bir kulağa sahip. Örneğin çocukluğundan bu yana hep canlılığını koruyan geleneklerimizden bir tanesi de, uzun seyahatlerde araba içinde hep beraber söyledığımız ve çoğunlukla doğaçlamalara dönüşen, klasik Türk müziği ve Türk halk müziğinden şarkılar; yine unutulmuş bir başkası, hafta sonlarında, oturduğumuz evimizin bahçesinde babamın kendi elleriyle diktiği o güzelim güllerle ilgilenirken birlikte, kimi zaman ısıklık çalarak söyledığımız şarkılar ve pazar sabahı kahvaltılarında plaktan eşlik eden Beethovenin 5. ve 9. semfonileri... Ayrıca babam, kendisinin ilk gençlik yıllarından beri kimya yüksek mühendisi olup yoğun iş hayatına atılana kadar, büyük bir tutkuyla yaptığı resimler – ki bana da etki etmiş bir alan olarak ileride daha derinlemesine ele almak istediğim bir konudur bu – ve yazdığı şiirlerden bahsedebilirim.

Anne tarafından ise, kendilerini hiç görmediğim anneannem ve dedem çok güzel sesleri olduğu ve usulüne göre klasik türk müziği söylediklerini, annemin halasının ise piyano çalmayı bildiğini ve güzel ut çaldığını anlatılanlardan biliyorum.

— Otobiyografinizden, sizin piyano öğrenimine Ankara'da Hacettepe Üniversitesi Devlet Konservatuarı'nda başladıktan sonra Mimar Sinan Üniversitesi'nden mezun olduğunuzu, aynı zamanda Sedat-Güzin Bilim ve Sanat Vakfının „Birincilik Ödülü”nü kazandığınızı biliyoruz. Sonra piyanist olarak aynı üniversitede sanat dalında Sanatta Yeterlik-Doktora Eğitim Programını da „Pekiye Derece” ile tamamladınız. Bunlardan sonra Budapeşte'de Ferenc Liszt Müzik Akademisi'nde çalışmalarınıza devam etme düşüncesi nereden kaynaklandı?

Ezután a második választásom a bécsi zeneakadémia lehetett volna, de mivel idegen nyelvtudásom az angol volt, arra viszont sem idő, sem lehetőségem nem maradt, hogy akadémiai szinten megtanuljak németül, ezért tervemet megváltoztattam. Számításba véve családom anyagi teljesítőképességét, valamint megfogadva isztambuli tanárom, Hülya Tarcan javaslatát – aki szerint számomra az a legjobb és legmegfelelőbb, ha Magyarországra jövök, tekintettel a két nép közötti történelmi kapcsolatokra, valamint arra, hogy a zongorázásnak egész Közép-Európában itt vannak a legmélyebb gyökerei – ide jöttem.

— Ilyenformán tehát 1999-től kezdve először Némethy Attila majd Nagy Péter irányításával folytatja tanulmányait. Gondolom, mióta Magyarországra jött, több koncertet is adott. 2001. december 12-én a Régi Zeneakadémia nagytermében adott hangversenyét mi is meghallgattuk.

Igen. Az említett hangversenyen Bülent Tarkan Suit for piano című darabja mellett Bach E-moll tokkátáját, Schumann C dúr fantáziáját és Schubert B dúr szonátáját játszottam. Ezeket a műveket a Budapesti Műszaki Egyetem Kongresszusi Termében 2002. február 20-án megismételtem. 2000. december 15-én a Liszt Ferenc Zeneakadémia kistermében is adtam egy koncertet. Ott Beethoven op. 110-es Asz dúr szonátáját, Brahms op. 119-es zongoradarabját és Schumann Kreisleriana című művét játszottam. Egyébként Keszthelyen, a Festetics kastélyban, Szokolay Balázs által vezetett mesterkurzus befejeztével adott vegyes hangversenyen, 2000. júniusában pedig a Junior Lyra díj átadási ünnepségén a Thália Színházban is játszottam. Ezen kívül különböző alkalmakkor a Szlovák Intézetben is adtam hangversenyt.

— *Hogyan készül egy fellépésre? Mennyit kell naponta gyakorolnia?*

A felkészülésnek három fázisa van: gondolati, érzelmi és fizikai. A gondolati fázisban az előadandó mű felépítését analizálva, annak lényegét, illetve intellektuális mondanivalóját kell megragadni. Az érzelmi felkészülés során a zene történetére vonatkozó alapkérdésekkel, a mű szerzőjével, keletkezésének idejével kapcsolatban kell információkat szerezni, és az erre épített vizsgálatok segítségével a mű lelkivilágának lényegét megragadva kell azt átérzeni. Azt gondolom, itt kell megjegyezni azt is, hogy a mű előadása közben az objektivitás mellett hallgatnunk kell érzelmeinkre is. Természetesen a végső kivitelezésének alapja és eszköze a napi tréningnek nevezett gyakorlás a zongorán. Ha ezt a mintegy 4 órányi fizikai munkát leszámítjuk, azt gondolom, hogy életem minden percét a zenében való elmélyedés tölti ki.

— Korábbi fellépésein játszott művek alapján azt sejtjük, hogy a klasszikus-romantikus művek állnak legközelebb a szívéhez. Így van ez?

Igen. Valóban Schumann, Schubert és Brahms műveit szerettem legjobban. A romantikus német irodalomhoz való vonzódásom következtében e három szerző dalai nálam kiváltságos helyet foglalnak el. Doktori disszertációm tárgyát is Schumann életéből választottam. Emellett azonban Bach és Beethoven zenéje számomra is mindig végtelen mély és nagyszerű érzéseket ébresztő páratlan boldogság forrása.

Nagy élvezettel játszottam Chopin műveit is, köztük a 3. zongoraszonátát, amely véleményem szerint (különösen a harmadik tétel) páratlan szépségű mű. Egyébként Mozart és Debussy is olyan zeneszerzők, akikkel teljes mértékben azonosulni tudok.

Ayrıca söylemek gerekirse Macaristan'a geliřimi, birinci olarak ekonomik řartlar belirledi. řöyle ki, ilk etapta, Amerika'da New York'daki Manhattan Müzik Okulu'nda kendisiyle İstanbul'daki bir master kursunda tanıştığım Prof. Solomon Mikowsky ile çalışmaktı planım. Ancak, konservatuvar birincisi olarak mezun olmama rağmen, Türkiye'deki vakif kuruluşlarından bu pahalı eğitim için gerekli parasal desteęi alamamış olmam, belirleyici bir etken oldu. Daha sonra ikinci bir seçenek, Viyana Müzik Akademisi olabilirdi; ancak burada da bildiğim yabancı dilin İngilizce olması ve akademik seviyede bir Almanca öğrenebilmek için gereken zamanın ve imkânların olmayışı dolayısıyla planlarım deęiřti. Ailem büyük fedakârlıklara katlanarak bana sağlamış olduęu olanaklarla ve İstanbul'daki hocam Hülya Tarcan'ın, her iki ulusun arasındakı tarihsel yakınlıkları da vurgulayarak, köklü bir orta Avrupa piyano çalma geleneęine sahip Macaristan'a gitmemin benim için çok iyi ve isabetli bir karar olacaęı yönündeki önerileri ile buraya geldim.

— Öyleyse siz 1999'dan beri, önce Attila Némethy, sonra da Péter Nagy ile çalışmaktasınız. Macaristan'da geçirdiğiniz süre içinde birkaç konser de verdiniz. 12 Aralık 2001'de Eski Akademi'nin Konferans Salonunda verdiğiniz konserinizi biz de dinledik.

Evet. Söz ettiğiniz konserde Bülent Tarcan'ın Piano için Süt adlı eserinin yanında, Bach Mi minör Toccata, Schumann Do majör fantazi ve Schubert Si bemol majör sonatını yorumladım. Bu eserleri Budapeşte Teknik ve Ekonomi Üniversitesi Kongre Salonunda 20. Subat 2002'de tekrarladım. 15. Arahk 2000'de Ferenc Liszt Müzik Akademisi küçük salonunda da bir konser verdim. Orada Beethoven Op. 110 piyano sonatı, Brahms Op. 119 Piyano parçaları ve Schuman Kreisleriana adlı eserlerini yorumladım. Ayrıca Keszthely Helikon Saray Müzesi'nde Balázs Szokolay'nin verdiği master kursunun ardından verilen karma konserde, yine 2000 yılının Eylül ayında kazandığım Junior Lyra ödül töreni nedeniyle Thaliya Tiyatrosu'nda ve çeşitli vesilelerle Slovak Enstitüsü'nde de dinletilerim oldu.

— Bir konsere nasıl hazırlanıyorsunuz? Günde kaç saat piyano çalışmak gerekiyor?

Üç aşamalı bir hazırlık gerektiğini söyleyebilirim: düşünsel, duygusal ve fiziksel. Düşünsel boyutu, çalacağınız eserin işinmasını analiz ederek iskeletini ya da entellektüel haritasını çıkarmak. Duygusal hazırlık aşaması, müzik tarihine ait bir donanımın konusu olan, eserin bestecisine, yazıldığı döneme dair bilgi edinmek ve üzerinde yaptığınız incelemelerle, onun ruh dünyasının özünü kavrayarak içselleştirmek. Ben burada eserin yorumunda nesnellik kadar dozu kaçmayan öznel yaklaşımların da yeri olduğunu düşünüyorum. Ve elbette tüm bu üst yapıyı taşıyacak bir temeli oluşturan ve aracı olan günlük idman dediğimiz piyano üzerindeki fiziksel çalışma. Bu çalışmanın maddî temelini oluşturan, hemen hemen 4 saatlik bir fizikî çalışmayı bir kenara bırakırsak, sanırım yaşadığım her dakika onunla bütünleşiyorum.

— Önceki konserlerinizde yorumladığınız eserleri gözünüzde bulundurarak klasik-romantik eserlerin sizin kalbinize en yakın düşenler olduklarını tahmin ediyoruz. Bu doğru mu?

Evet, aslında ilgilendiğim repertuar içerisinde ağırlıklı olarak Schubert, Schumann ve Brahms'ın eserleri yer alırlar. Doktora tezimi de Schumann'ın hayatından seçtim. Romantik Alman Edebiyatına olan ilgim nedeniyle bu üçüne ait lied'ler benim için ayrıcalıklı bir yere sahip. Tabii her zaman için Bach ve Beethoven de, bana sonsuz bir derinlik, enginlik ve yücelik duyguları yaşatan eşsiz mutluluk kaynaklarım.

Chopin'ın pek çok keyif alarak çaldığım eserleri arasında 3. piyano sonatında benim indimde (özellikle 3. bölüm) eşsiz bir güzelliğe sahip. Keza Mozart ve Debussy tümüyle organik bağlar kurabildiğim besteciler.

— *A török zeneművészek közül azt hiszem a zongoristák a leghíresebbek (Hüseyin Sermet, Fazıl Say, Gülsin Onay). Mi lehet ennek a magyarázata?*

Tudja, 1923-ban, a Török Köztársaság megalakulását követően zenei téren az volt a legfontosabb cél, hogy a török népzene és a klasszikus török zene elemeit a kortárs polifon zenei felfogásba beintegrálva ezeknek univerzális dimenziót biztosítsanak. Ennek elérése érdekében a köztársaság első generációs török zeneszerzőiből álló úgynevezett „török ötöket” (Cemal Reşid Rey, Ulvi Cemal Erkin, Hasan Ferit Alner, Ahmed Adnan Saygun és Necil Kâzım Akses) állami ösztöndíjjal Európa különböző kultúrközpontjaiba küldték továbbtanulni. Ezek többsége egyben kiváló zongorista is volt. A későbbi években is, akik elnyerték az állami ösztöndíjat, és külföldre mentek, (pl. İdil Biret, Hüseyin Sermet) a zongoraképzés mellett zeneszerzést is tanultak. Azt gondolom, hogy a zongorát azért részesítették előnyben, mert a klasszikus zeneszerzésben a zongora mindenféle próbálgatásra alkalmas, hiszen olyan hangszer, amely egymagában képes zenekari hangzást biztosítani, és a polifon kortárs zenét reprezentálja. Ha figyelembe vesszük azt is, hogy a klasszikus nyugati zenében szerezplő ütő, fúvós és vonós hangszereknek elég sok fajtája megtalálható az egyhangzású, hagyományos török zenében is, és ezek mellett az egyetlen kivétel a zongora, akkor meglehet, hogy az emberek tudatában az a kortárs zenekultúra megszerzésének szimbólumaként is felfogható.

Ami a többi hangszert illeti, legismertebb hegedűművészeink közül megemlítem Suna Kant és Ayla Erdurant, a 60-as generációból Cihat Aşkınt, míg a 70-esek közül Atilla Aldemirt és Hande Özyürek, akik osztálytársaim voltak, és nagyon ígéretes muzsikusok.

Egyébként nemzeti büszkeségünk, Fazıl Say mellett más fiatalokat is említhetek. Ott van pl. Özgür Aydın aki a Clevelandi Nemzetközi Zongoraverseny (2001) harmadik helyezettje volt, és Emre Şen, aki Franciaországban végezte tanulmányait. A sort hosszasan folytathatnánk, de most hirtelen Ruşen Güneş hegedűművész és Gülsin Tatu illetve Şefika Kutluer fuvolaművészek neve jut eszembe. Említhetem még Şirin Pancaroğlu fiatal hárfaművészt is.

— *Távlati terveiről is mondana valamit?*

2003 után szeretnék részt venni valamelyik nemzetközi zongoraversenyen, és életem során még el szeretnék mélyedni a zeneszerzésben is, azon a területen, ami nekem még nagyobb örömet okoz. Nemzeti történelmünk főbb eseményeiről egy szimfonikus költemény sorozat megkomponálásával a mai, modern Törökország megalapítója, a török nép életének értelmet adó, páratlan és hatalmas ember, Mustafa Kemal Atatürk emlékének szeretnék áldozni.

Tervei megvalósításához sok sikert kívánunk és reméljük, hogy a jövőben is hallhatjuk előadásait Budapesten.

✍ Puskás László

— *Türk müzisyenler arasında piyanistlerin en meşhur olduğunu sanıyorum (meselâ Hüseyin Sermet, Fazıl Say, Gülsin Onay gibi). Bunu nasıl açıklayabilirsiniz?*

Biliyorsunuz 1923'de Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasının hemen ardından müzikte en önemli ve başlıca amaç, Türk halk müziğine ve Klasik Türk müziğine ait unsurları çağdaş çoksesli müzik anlayással ele alarak, önükre evrensel bir boyut kazandırılmaktı. Bu yaklaşımla Cumhuriyetin birinci kuşak Türk bestecileri olan Türk Beşleri (Cemal Reşit Rey, Ulvi Cemal Erkin, Hasan Ferit Alner, Ahmed Adnan Saygun ve Necil Kâzım Akses)

devlet bursuyla Avrupa'nın çeşitli kültür merkezlerine eğitime gönderildiler. Bunların pek çoğu, aynı zamanda iyi birer piyanistler. Daha sonraki yıllarda da bu devlet bursunu kazanarak yurt dışına gönderilenler (İdil Biret, Hüseyin Sermet) piyano eğitimlerinin yanında kompozisyon eğitimi de aldılar. Burada sanırım piyanoya daha ayrıcalıklı bir yer vermeye yol açan neden, klasik bestelemeye piyanonun her türlü deneye elverişli, tek başına bir orkestra kapasitesinde bir enstrüman niteliğiyle çok sesli çağdaş müziği temsil ettiğinin düşünülmesi ve kimbilir belki de müzikte çağdaş uygarlık düzeyine erişmede – eğer dikkat edecek olursanız klasik batı müziğinde yer alan vurma, üfleme ve yaylı çalgılara alternatif teşkil edecek enstrümanlar, tek sesli geleneksel türk müziği içerisinde oldukça geniş bir çeşitlilikle bulunurken, bunların dışındaki tek istisna piyano'dur – halkın daha aklında kalacak bir sembol olarak algılanması

olabilir.

Ancak diğer enstrümanlar içinde en çok tanınan keman sanatçılarımız Suna Kan'dan ve Ayla Erduran'dan başka 60'lı kuşaktan Cihat Aşkın, 70'li doğumlular arasında benim de sınıf arkadaşlarım olan Atilla Aldemir, Hande Özyürek ve daha niceleri, gelecek vaad eden müzisyenler.

Ayrıca ulusal gururumuz Fazıl Say'dan başka, genç kuşak piyanistler içinde Cleveland Uluslararası Piyano Yarışmasında (2001) üçüncülük kazanan Özgür Aydın'ı ve Fransa'da eğitimini tamamlayan Emre Şen'i de söyleyebilirim. Bu liste böyle uzar gider ama, aklıma gelmişken viyola sanatçımız Ruşen Güneş, flüt sanatçılarımız Gülsin Tatu ve Şefika Kutluer'i, keza genç arp sanatçımız Şirin Pancaroğlu'nu da söylemeliyim.

— *Uzun vadeli planlarınız hakkında birşey söyler misiniz?*

2003'ten itibaren uluslararası piyano yarışmalarından birine katılmak ve bir ömür süresi içerisinde gerçekleşecek ve benim için daha heyecan verici bir alan olan bestecilik çalışmalarımı derinleştirecek, konusu ulusal tarih değerlerimizden olacak olan bir semfonik şiirler dizisi besteleyerek, çağdaş Türkiye Cumhuriyetini kurarak Türk ulusuna hayat veren eşsiz ve yüce insan Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümsüz anısını taçlandırmak.

Planlarınızın gerçekleştirilmesinde büyük başarılar diler ve gelecekte de burada, Budapeste'nin konser salonlarında sizi gene dinleyebileceğimizi umarız!

✍ László Puskás

Kirándulás Szigetvár térségébe

Immár hagyománnyá vált, hogy februárban Horváth László, Törökország tiszteletbeli konzulja meghívására török barátainkkal disznóöléssel és birkavágással egybekötött kiránduláson veszünk részt Szigetváron és környékén. A február 16–17-ére szervezett kirándulás iránt nagy volt az érdeklődés, végül is több mint hetvenen vágtunk neki az útnak. Velünk tartott Ender Arat, a Török Köztársaság budapesti nagykövete és felesége, Ayşe Arat és a nagykövetség több vezető diplomatája is. Első utunk Patapoklosiba vezetett, ahol Paizs József polgármester fogadta az érkezőket, és később szakavatott idegenvezetőként ismertette a közelmúltban restaurált református templomot, amelyben érdekes fakazettás mennyezet látható. De vártak bennünket szigetvári tagtársaink Bódís Marikával az élen, s üdvözölhettük régi barátunkat Biswurm Sándort, Csebény polgármesterét is. Kemencében sült friss lepénnyel és kisüsti pálinkával kínáltak a helybéliek, ami bizony nagyon jól esett a kicsit hűvös délelőttön. A vendégek nagy érdeklődéssel szemléltek a falusi disznóöléssel, a disznótoros ebéd előkészítésével kapcsolatos munkálatokat. A bátrabbak végignézték azt is, hogy Mustafa Ünal, a nagykövetség munkatársa török szokás szerint hogyan vágta le a vacsorához kiszemelt birkát.

A kirándulás keretében sok érdekes esemény részese volt a társaság. Szigetváron részt vettünk Sas Miklós és Sas Marcell fotókiállításának megnyitóján, ahol a Golestan zenekar iráni török dalokat adott elő. Majd borkóstolás következett a népszerű Novák pincében.

Este pedig török barátainkkal együtt a szépen megvilágított Török-Magyar Barátság Parkjában megkoszorúztuk a szoborparkost.

Másnap ellátogattunk Almáskeresztúrra, ahol az ismert festőművész, Johe tartott bemutatót műtermében.

Hazafelé betértünk Törökkoppányba, ahol ifjú Varga György polgármester és az önkormányzat testületének több tagja várt bennünket sok szeretettel. Itt megkoszorúztuk a tavaly felállított Gül Baba szobrot, majd meleg baráti fogadtatás keretében elbeszélgettünk vendéglátóinkkal.

A sűrű program ellenére még Szigetváron sikerült időt szakítanunk arra, hogy néhány kérdést feltegyünk Horváth Lászlónak.

— Hogyan kezdődött kapcsolata török barátainkkal? Milyen együttműködéseket sikerült elősegítenie tiszteletbeli konzulként?

1994-ben pályázattal nyertem el Szigetváron a Magyar-Török Barátság Parkja kivitelezési munkálatait. Erre egy hónap állt rendelkezésünkre. Az építkezést 1994 augusztusában kezdtük el és szeptember 4-én Süleyman Demirel, a Török Köztársaság elnöke avatta fel hivatalosan a parkot. Néhány hónappal később felkérték a Török Köztársaság tiszteletbeli konzuljának. Meglepetésként ért a felkérés, hiszen korábban semmilyen török kapcsolatam nem volt, nem beszéltem a török nyelvet sem. Ma már egy kicsit tudok törökül. Nagy megtiszteltetés számomra, hogy egy sokmillió népet képviselhetek Szigetváron, abban a városban, amely a középkorban meghatározó szerepet töltött be nemcsak az ország, de Európa történelmében is. A felkérésre pár hónap gondolkodási időt kértem, majd azt követően 1996. december 4-én hivatalosan kineveztek Törökország tiszteletbeli konzuljának és megnyitottuk Szigetváron a tiszteletbeli konzulátust is. Feladatom – a többi között – Magyarország kulturális, gazdasági és történelmi kapcsolatainak ápolása, delegációk fogadása. Eddigi működésem során számos olyan rendezvényen vettem részt, amelyeknek a két nép kapcsolatának elősegítése, illetve ezeknek a feltárása volt a célja. Az első nem hivatalos törökországi utam 1998-ban volt. Ekkor a Magyar-Török Baráti Társaság szervezésében több magyarországi egyetem hallgatójával együtt az 1848/49-es szabadságharc 150. évfordulója alkalmából megszervezett emléktúrán vettem részt. Majd ezt követően közreműködtem a Török-Magyar Üzletemberek Egyesületének megalakításában, s még 1998-ban Szigetvár és Trabzon testvérvárosi kapcsolatának létrehozásában, és a két város kamarái

közi együttműködési megállapodás aláírásának előkészítésében. Sikerült erősíteni és továbbfejleszteni Kütahya kormányzóság és Baranya megye, illetve Kütahya városa és Pécs között a már meg lévő kapcsolatokat. 2000-ben „török hetet” szerveztünk Baranya megyében, Pécs, Mohács, Siklós és Szigetvár helyszíneken. Tavaly török filmhét volt Szigetváron, s számos török kulturális és politikai delegáció is ellátogatott városunkba. Az egyetemi kapcsolatok is erősödtek. Pécs 1999-ben nemzetközi diákitalákozóznak adott otthont, ezen részt vettek az Isztambuli Egyetem diákjai is. A 8 napos program helyszíne Pécs és Szigetvár volt.

— *Milyen jellegű segítséget tud nyújtani a Magyarországon tartózkodó török állampolgároknak?*

Közvetítő szerepet kell ellátnom a bajba jutott török állampolgárok és a budapesti Török Nagykövetség között. A különböző hatósági feladatok megoldásában hivatalosan segítséget csak a nagykövetség tud adni, szerencsére csak ritkán fordul elő komolyabb probléma. Példaként említem meg, hogy sérült okmányok miatt egy kamion gépkocsivezetője nem tudott a határon átlépni, ezért elhelyezéséről nekem kellett gondoskodnom.

Baranya megyében egyébként francia, német, osztrák, angol, olasz és horvát tiszteletbeli konzulátus is működik, szinte naponta kapcsolatban állunk, segítjük egymás munkáját. A 2001 decemberében megalakított a Tiszteletbeli Konzulok Egyesületének is tagjai vagyunk.

— *A tiszteletbeli konzuli kinevezése határozott vagy határozatlan idejű?*

Én úgy gondolom, hogy egy ilyen felkérés egy egész életre szól. Amíg meg tudok felelni az elvárásoknak, addig teljes szívemből megpróbálok eleget tenni ennek a tisztségnak. Ez természetesen nagy kihívás számomra és egyben megtisztelő feladat is.

Az első időszakban a megbízatás öt évre szól, majd ezt követően évenként meghosszabbítják.

Hivatalos diplomáciai igazolvánnyal rendelkezünk, a tiszteletbeli konzuloknak a magyar állam különböző kedvezményeket is biztosít, diplomáciai rendszámmal látják el a személygépkocsikat.

— *A hivatalos diplomácia hogyan kezeli Önöket, a népi diplomácia képviselőit? A Külügyminisztériummal milyen a kapcsolatuk?*

A Külügyminisztériummal jó a kapcsolat, minden év januárjában konzuli találkozót szerveznek. A minisztérium konzuli osztályától pedig a változásokról, a konzuli munkát érintő kérdésekről megfelelő időben tájékoztatást kapunk.

— *Milyen tervei vannak?*

Természetesen haza húz a szívem, hiszen Szigetváron számos új létesítménnyel bővült az elmúlt években a Magyar-Török Barátság Parkja. Egy kulturált vendéglátóhely hiányzik még, amely az odalátogatók fogadását biztosítaná. Ezt szeretném a közeljövőben megvalósítani. Úgy gondolom, erre igény is van.

— *Azt mondják: igen sokan felkeresik Közép-Európából Szigetvárt, éppen a szoborparkost magában foglaló Magyar-Török Barátság Parkja miatt. Kik látogatnak ide?*

Az elmúlt időszakban Horvátországból, Szerbiából számos alkalommal és sokan felkeresték a parkot. Példaképpül állítják a politikusoknak, amely ma már a Megbékélés Parkja nevet is viseli. Ezen kívül még több országból, az Egyesült Államokból, Ausztráliából, Hollandiából, Németországból történészek, tudósok látogattak ide, többen keresték a személyes kapcsolatot velem is. Szeretnének kicsit többet megtudni a parkról és arról is, hogy mi az én feladatom, mivel foglalkozom.

— *Szigetvár történelmi helyszín. Az elmúlt időszakban sokat olvashattunk arról, hogy ez a vár nagyon rossz állapotban van, elsősorban állagmegóváásra lenne szükség. Van-e fejlemény?*

Igen. Szigetvár a hódoltság idejében, illetve azt követően is meghatározó szerepet töltött be. A váron kívül van még más

Török témájú írások Domenico Sestini életművében

hódoltság kori műemlék is: az ún. török ház, a főtéri és a várban lévő dzsámi. A várat ebben a formában, ahogy ma is látható, elfoglalása után a törökök építették újjá. A ma állami tulajdonban lévő vár korábban a város vagyonkezelésében volt. Több nyilvános pályázat kiírása után sem sikerült megfelelő üzemeltetőt találni. A 2001-ben kiírt pályázatra több jelentkező volt. Több szigetvári barátommal úgy gondoltuk, hogy ezt a várat Szigetvárhoz kötődő személyeknek kellene üzemeltetnie. Pályázatot nyújtottuk be sikerrel, a vár használati jogát mi kaptuk meg tíz évre. Pályázatok útján a felújítását is szeretnénk elvégezni. Már a 2002. évre közel 220 millió forint összegű felújítási támogatást kaptunk. Ezt a múzeum, illetve a kastély rendbehozatalára fordítjuk. A vár teljes felújítására komplett tervdokumentáció áll rendelkezésre. Ebben jó partner a Kincstári Vagyon Igazgatóság, valamint a Király és Partners Kft., amellyel konzorciumi szerződést kötöttünk.

— *Mikorra fejeződhet be a felújítás?*

Ez hosszú folyamat, várhatóan négy-öt év. Több elképzelés, program fordult meg a fejemben. A szigetvári vár életében egy teljesen új időszak kezdődik majd. Szeretném, ha a vár visszakapná az őt illető helyet a város, a megye és az ország életében.

A váron belül természetesen gondoltunk diákszálló és étterem megépítésére, ezek tervei elkészültek, folyamatos pályázatásukban szeretnénk részt venni. A felújítás után pedig egész évben különböző ifjúsági programokat szeretnénk megvalósítani.

— *Milyen rendezvényekre gondolnak?*

Elsősorban a nemzetközi kapcsolatok terén szeretnék programokat szervezni. Hagyománnyá vált minden év szeptemberében a vár elestére való emlékezés. Ennek a rendezvénynek a vendégei horvátok, törökök és magyarok. A nyári programok keretében viszont nemzetközi diáktábort szeretnék megvalósítani a Magyarországon működő tiszteletbeli konzulok segítségével. Ha a váron belül megépül a diákszálló, ennek ott jó helye lenne, több nemzet fiataljai ismerhetnék meg egymás kultúráját a történelmi helyen. Ma már az iskolák többségében tanítják az angol nyelvet, így a diákok könnyen tudnak kommunikálni. Terveim szerint évente más-más ország fiataljai lennének a „házigazdák”, és az általuk összeállított program segítségével mutathatnák be nemzeti kultúrájuk egy-egy szeletét egyhetes vagy pár napos rendezvény keretében.

— *Milyen egyéb tervei vannak?*

A dzsámi felújítása során műemlékvédelmi hatósággal egyeztetve a jelenleg csonka minaretet szeretnénk eredeti formájában felépíteni. Megemlítem, hogy a török állam megbízásából eddig már két alkalommal is dolgozott forgatócsoport történészekkel Magyarországon, a hódoltság kori műemlékekről készítettek felvételeket. Pontos dokumentációkkal rendelkeztek és rögzítették a jelenlegi állapotot.

Továbbá úgy gondolom, hogy Szigetvár testvérvárosi kapcsolata keretében a gazdasági és az általános kulturális feladatok mellett az oktatási intézményekkel is hathatós együttműködést kell kialakítanunk. Hazai vonatkozásban pedig nagyon fontosnak tartom a Magyar-Török Baráti Társasággal való együttműködést, annál is inkább, mivel városunkban igen megnőtt az érdeklődés a társaság iránt, nagyon sokan tagjaivá is váltak. Ebben nagy szerepet játszottak azok a közös rendezvények, amelyeket itt Szigetváron, illetve Szigetvár térségében sikerült eddig megvalósítanunk.

Végezetül, de nem utolsó sorban megemlítem, hogy kapcsolatunk Ender Arat nagykövettel rendkívül harmonikus. Eddig minden programomat maximálisan támogatta, és minden olyan rendezvényről tájékoztatott, ami a két nép kapcsolatát, de nemcsak a két nép, hanem Szigetvár, illetve Baranya megye együttműködését elősegítheti, továbbfejlesztheti. Neki köszönhető továbbá az is, hogy ma már a Magyar-Török Barátság Parkja kivilágítva várja a vendégeket. Nagy hangsúlyt helyezett arra is, hogy a park fenntartásával kapcsolatos valamennyi operatív feladat ellátása jogilag rendezett és szabályos legyen.

Köszönöm a beszélgetést és a kedves baráti meghívást mindannyiunk nevében.

— F. Tóth Tibor

A firenzei származású Domenico Sestini (1780–1832), a sokoldalúan képzett tudós és fáradhatatlan utazó munkássága gazdag anyagot szolgáltat az általános művelődéstörténet és számos szaktudomány történetével foglalkozó kutatók számára. Életrajzát kortársa, Tullio Monaldi jelentette meg, műveit és tudományos tevékenységét legutóbb Luigi Tondo értékelte.

Sestini életútja és munkássága sajnos még mindig kevésbé ismert Magyarországon. Kivételt képez a „Viaggio curioso-scientifico-antiquario per la Valachia, Transilvania e Ungheria fino a Vienna” (Firenze 1815) című útinaplója, melyet az utazási irodalom és művelődéstörténet hazai kutatói gyakran idéznek, de a kötetben szereplő egyéb írások forráskritikai vizsgálatára csak a legutóbbi időkben került sor. A közelmúltig teljesen ismeretlen maradt a visszaútról készített naplója, melyet 1807-ben Berlinben jelentetett meg „Descrizione del viaggio fatto da Vienna per il Danubio insino a Rusciuk, e di la per terra insino a Varna, dove il Mar-Nero mi resi a Costantinopoli” címmel. Ez a könyv számos török vonatkozású adatot is tartalmaz. Sestini mindkét útját 1780-ban tette meg, a naplók publikálására csak évtizedek múlva került sor, így a szerzőnek lehetősége volt arra, hogy úti feljegyzéseit átdolgozza és tudományos adatokkal kiegészítse.

Sestini tudományos pályáját alapvetően meghatározta, hogy másfél évtizedig tartózkodott az Oszmán Birodalomban. 1774-ben hagyta el szülővárosát, Firenzét, előbb néhány évig Szicíliában időzött, majd a Földközi-tenger szigetvilágán áthajózva 1777-ben Izmirben kötött ki. Innen Isztambulba utazott, ahol akkor pestisjárvány pusztított. A járvány lefolyásáról, a betegség tüneteiről és gyógyításáról, a fertőzés elleni védekezés hiányáról kiadott egy könyvet „Bella Peste di Constantinopoli del 1778” (Firenze 1785) címmel.

A város Pera nevű negyedében lakott, ahol a követek pártfogásukba vették, s ennek köszönhetően számos utazáson vehetett részt, melyekről útinaplókat készített, de ezen kívül toszkánai barátaihoz írt levelei is megőrizték élményeit.

Isztambulban készített, korai munkái a Boszporusz menti szőlőtermesztésről, a török kertekről, az itteni növény- és állatvilágról szólnak.

A török fővárosban megismerkedett a brit követtel, Sir Robert Ainslie-vel, aki a kor divatjának hódolva egy éremgyűjteményt kívánt létrehozni, s erre a feladatra, mint jól képzett szakembert, Sestinit kérte fel. Szerzőnk e célból beutazta a mai Törökország egész területét, mert az antik érméket nem az isztambuli bazárban, hanem eredeti lelőhelyükön kívánta beszerezni. Utazásai közben megfigyelte és leírta a szanaszét heverő régészeti leleteket, a romba dőlő, gazdátlanul pusztuló műemlékeket, melyekre a birodalom akkori vezetői ügyet sem vetettek. Kincskeresők szedték össze a mozdítható tárgyakat, melyek kereskedők kezéről vándoroltak az idegenekhez. A törökországi lelőhelyű műtárgyak egyre nagyobb számban kerültek külföldre, ez a folyamat végül is Trója és Pergamon kifosztásához vezetett. Szerencsés esetben ezek a darabok valamelyik nagy külföldi múzeumba kerültek, bár éppen a II. világháború idején eltűnt trójai kincsek sorsa ennek az ellenkezőjét példázza.

Sestini a brit követ gyűjteményét 20 ezer darabra gyarapította; rendezte és katalógusát vaskos kötetekben kiadta. Ez a munkája alapozta meg később európai hírnevét. Sajnos barátsága megszakadt a követtel, mivel Ainslie kereskedelmi árucikket akart csinálni a gyűjteményből, ezért Sestini 1792-ben elhagyta az Oszmán Birodalom fővárosát és oda nem is tért vissza többé.

Sestini hatalmas életműve, melynek legteljesebb anyagát a Firenzei Nemzeti Könyvtár őrzi, még számos tudományág művelőinek szolgálhat forrással. Tudománytörténeti értékei mellett figyelemre méltó a szerző humanista életszemlélete, a más népek és nyelvek iránti érdeklődése, az eltérő szokásokkal szembeni rendkívüli toleranciája.

— Pető Mária

Miként figyelnek ránk a törökök?

Gondolatok a Magyar Napló török tárgyú válogatása nyomán

A Magyar Írószövetség nívós lapja, a Magyar Napló múlt évi három utolsó számát egybekötve jelentette meg decemberben. Az összevont számban az Európai Figyelő című rovat ezúttal Törökországra figyelt. Pontosabban arra, hogy miként figyelnek ránk a törökök. Az erre szánt 25 oldalon sok témában, sok érdekes írást találunk. Nem lehet célunk, hogy sorra bemutassuk ezeket, mindössze a belőlük kiérezhető szimpátiára, Budapest és a magyar föld iránti már-már honvágnak nevezhető érzésre szeretném felhívni a figyelmet, amely főleg a versekből érezhető ki. Ömer Faruk Hatipoğlu „nyakék, benne folyóval” című versciklusában pl. ezeket a sorokat találjuk: „*milyen emléket hagy egy város / hogyan fészkel be magát az agyba / ezt teszi, ha álmai városának mására talál / nevét bevéssem emlékezetembe / s ha bús vagyok, elolvasom: Budapest*” Az V. versben pedig így ír: „*...még mindig nem gyűjtök be szobámban / a kedves Pestre emlékezem / s átmelegszen*”.

Názim Hikmet pedig így fejezi be „Vágyódás” című versét: „*Hozzád hasonlítson, azt szerettem volna, földje Anatóliának, / hozzád hasonlítson, magyar föld, testvér-földem.*”

Itt-ott a prózából is kibukkan az irántunk érzett rajongás: Kemal Özer, József Attila és Radnóti fordítója, ezekkel a szavakkal vezeti be magyarországi látogatásának leírását: „*Hát itt vagyok Budapesten, abban a városban, amelyet mindenki olyan szépek talál. Bárkivel is beszéltem róla, azt mondta: Budapest, az más! S hozzátették: bár mehetnék én is! És most itt vagyok.*” (Budapesti tanúságok)

Az írásokat végigolvasva nem marad kétségünk afelől, honnan is táplálkozik a törökökben ez a megkülönböztetett rokonszenv irányunkban. Ők valóban rokonnak tekintenek bennünket, akikkel századokkal ezelőtt együtt éltek az ázsiai sztyeppéken. Ez a rokonság-tudat mint búvópatak fel-fel bukkann a legkülönbözőbb írásokban. Dursun Ayan például, aki Mikes Kelemen nemrég törökre lefordított leveleit méltatja, Rákócziról és Mikesről szólva ezt mondja: „*...ember- és világfelfogásomhoz hozzáadtak valamit. Abban, hogy közel érzem magamhoz őket, kétségtelenül nagy része van az ő hiteles személyiségüknek még akkor is, ha belejátszhat – bár ha, mint Carl Gustav Jung mondja, tudat alatt –, bármennyire vitatják is, a sok évszázados, Ázsiáig visszanyúló magyar-török rokonsága tudata is.*” Verseiben is hangot ad ennek az érzésnek: „*ezer évnyi együttlét volna? / mintha régebbi nyomait / őrizné a szívem / mintha ugyanazt a lovat nyergeltük volna / ...*”

Necla Aksop asszony, aki a Magyarországi Volksbank Rt. török részről megbízott igazgatója (tudvalévő, hogy az itteni Volksbank második legnagyobb részvényese a török Türkiye Halk Bankası), „A török-magyar gazdasági kapcsolatokról” címet viselő beszélgetésben azt mondja: „*Nálunk él a közös múltnak, a közös gyökereknek a tudata: hogy Ázsiának valamelyik szegletében a törökök, a magyarok, sőt a finnek elődei egymás mellett éltek.*”

Nem folytatom a sort. De mintha ezt igazolnák a török népmesék rokon motívumai (ebből is találunk példát a válogatásban), népdalaink közt meglevő hasonlóságok is. Ez a rokon érzés is hozzájárulhatott ahhoz, hogy Rákóczi és Kossuth épp török földön keresett és kapott menedéket.

Egyébként a Kossuth emigrációval kapcsolatban is találunk cikket a válogatásban Kemal Karpat tollából, „A török újjászületés magyar kovásza” címmel.

Emlékszem, hogy meglepett, amikor első ízben voltam Isztambulban, és az egyik sugárúton ezt az utcanevet pillantottam meg „Macar Kardeşler Caddesi” (Magyar testvérek útja). Akkor a szememet dörzsöltem, hogy jól látok-e, de azóta számtalanszor tapasztaltam már a törökök részéről felénk megnyilvánuló ragaszkodást, megkülönböztetett figyelmet. Az sem véletlen, hogy a nem török személyek közül Florence Nightingale (a krími háborúk idején Üsküdarban volt ápolónő) mellett, tudtommal csak Rákóczinak, Kossuthnak és Bartóknak van köztéri szobra Törökországban. Ez azért is különös, mert általában a kis népek szoktak jobban odafigyelni a nagyokra; ebben az esetben azonban mintha fordítva állna a dolog.

Magyar részről ezt a rokon érzést még túlkompenzálja a 150 éves hódoltság emléke. Valóban nehéz idők voltak, és igaza van a költőnek, aki „nemzeti nagylétünket” siratta el Mohácsnál, de a történelem viharai más népeket sem kíméltek. Necla asszony fel is panaszkodik egy helyen: „*...bárhol járok és említem, hogy török vagyok, mindenki azt a bizonyos 150 évet említi nekem... Azt is látom azonban, hogy a mai Törökországnak nincsen reklámja Magyarországon.*” Ezen egy kicsit elgondolkozhatunk. Amíg ugyanis az iskolában a történelemórán csak arról a bizonyos 150 évről tanulnak a gyerekek, de semmit sem hallanak a török irodalomról, a török építészetéről, a 20. századi török történelemről, az Atatürk reformokról és benne a magyarok szerepéről, addig bizony kiegyenlítetlen marad ez az odafigyelés.

Bár kapcsolataink bővülése terén pozitív tendenciák érzékelhetők (közös rendezvények, filmnapok, koncertek), van még pótolnivalónk. Amikor Ender Arat nagykövet úrtól egy interjú során megkérdeztük (Török Füzetek IX/4.), hogy melyik kulturális tevékenységet tartja a legfontosabbnak, azt válaszolta: „*Kétségteljesen a könyvkiadást, mert annak maradandó hatása van.*” Ráadásul az irodalom az, amelyen keresztül legjobban megismerhetünk egy országot.

Nos, a Magyar Napló e téren már törlesztett valamicskét, amikor az 1998. októberi számban 23 oldalt szentelt a modern török irodalomból vett szemelvényeknek. Néhány vers mellett novellákat közöl Sait Faik, Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Bekir Yıldız és mások tollából. Mondhatja valaki: csepp a tengerből. Igaz, de ha azt nézzük, hogy a török kultúra leghivatottabb hazai tolmácsolója és terjesztője, a Török Füzetek, az elmúlt 9 év alatt közölt kb. ennyit, akkor azért nem olyan kevés!

Kedves olvasóim! Azt ajánlom tehát, hogy aki érdeklődéssel figyeli mire emlékeznek, miről írnak velünk kapcsolatban a törökök, vegye meg a Magyar Napló decemberi számát. Igaz, 813 Ft-ba kerül, de ha meggondoljuk, hogy kb. ugyanennyiért adnak egy jegyet a multiplex mozikba, akkor már vigasztalhat az a tudat, hogy mégsem holmi silányságra adtuk ki a pénzünket.

Végül szeretném megemlíteni, hogy a Napló háromhavi összevont számában közölt válogatás, valamint az írások és versek fordítása Tasnádi Edit tagtársunk munkája. Köszönet érte!

✍ Puskás László

TÖRÖK NÉPMESÉK

Másfél évvel ezelőtt örömmel üdvözöltem lapunkban a török népköltészeti kutatások nagy alapítójának, Kúnos Ignácnak 1925–26-ban Isztambulban tartott egyetemi előadásainak magyar nyelvű kiadását Tasnádi Edit fordításában (Török Füzetek, VIII. évf. 3. sz. 11. o.) Most egy újabb szép kiadványt üdvözölhetünk ugyancsak Tasnádi Edit munkájaként, *A pasa fia meg a világszépe. Török népmesék* címen (Európai Folklór Intézet – L'Harmattan Kiadó, 2000.).

A mese az anonim népi irodalom legelterjedtebb formája. Egyik tudós meghatározója szerint „nem ismert helyen, nem ismert időben, nem ismert személyekkel vagy lényekkel történő, elképzelt események elmondása, elmesélése, amely az embert egy álomszerű világba vezeti, ahol a szereplők határtalan, széles lehetőségekkel rendelkeznek.” (Sükri Erbas)

A mesemondás a törököknél különlegesen gazdagon virágzik. A török mesék leginkább a háremekben, fürdőkben, kávéházakban, karavánszerzőkben keletkeztek. Származásuk nagyrészt indiai forrásokra vezethető vissza, de mivel útvonaluk az arab világon keresztül vezetett, az *Ezeregy éjszaka* meséinek hatása is erős bennük, s mert európai népekkel is érintkeztek, a nyugati hatás is kimutatható. De igen fontos az az ősi anyag, amit még az ázsiai pusztákból hoztak magukkal. Ilyenképpen az ún. „világjáró mesék” nem egy típusa fellelhető török területen.

A meséket témájuk, stílusuk, szerkezetük stb. szerint általában öt típusba szokták sorolni. Ezeknek mindegyike megtalálható a török mesékben. Ezek a típusok:

1. *Állatmesék* (fabulák): Általában rövidebbek, mint a többi mese, az állatok emberek megtestesítői, emberi tulajdonságokkal rendelkeznek, történetüknek az emberekre is alkalmazható tanulságai vannak. A török állatmesék hasonlítanak más népek meséihez, közös forrásuk a *Pancsatantra*, *Aesopus* is lehet, de természetesen vannak helyi legendákra utaló mesék is.

2. *Csodamesék* (a magyarban inkább tündérmesének mondjuk): Ezekben is szerepelhetnek állatok, de csak másodlagosan és rendszerint transznaturális formában. Ilyenek az óriási és nagyfűű, hol jó, hol rossz szándékú *devek*, az emberhez hasonló *perik* (jó és rossz tündérek), a mágikus erővel bíró *ifritek* (démonok). A sárkány rendszerint kígyó formájában jelenik meg; kiemelt szerep jut a csodatevésekre is képes lónak (paripának).

3. *Realisztikus mesék*: Szereplői emberi személyek, sokszor karakterisztikus vonásokkal. A *padisah* lehet jó uralkodó, igazságos, bőkezű, de szeszélyes zsamok is. Gyakori szereplők a *padisah* környezetében élő *vezírek*, előkelőségek, gazdag kereskedők, vagy a néphez közelebbi körökben működő *kádik*, *hodzsák* stb. Rendszerint pozitív figura az ifjú ember – akár gazdag, akár szegény – s a rendszerint szegény, de szép és okos fiatal lány. Velük szemben negatív jellemű személy a tarfejű, a rabló, a ravasz, furfangos nő, vagy a nagyerejű férfi és nő.

4. *Hazugságmesék*: Formájukat tekintve láncmesének is nevezhetők, mivel bennük az események egymásba kapcsolódó láncolatot alkotnak, amit a mesélő egymás után felgombolyít, majd visszagombolyít. Szereplői állatok is lehetnek, de itt nem személyesítenek meg embereket, s nincs bennük tanulság. Ez a mesetípus főleg falusi környezetben él, s elsősorban a gyerekek kedvelik.

5. *Anekdóták, fabulák*: Jellemzőjük a rövidség, a kritikus helyzetek szellemes megoldása és a párbeszédes forma. Lehetnek individuálisak, mint pl. Naszreddin Hodzsza történetei, vagy kollektív jellegűek, mint pl. a dervisekről, kádikról, földművesekről, vagy más foglalkozást űző csoportokról szóló anekdoták.

Összefoglalva: A mesék szereplői lehetnek emberek (*padisah*, vezír, kereskedő, favágó, kopasz, arab stb.); állatok (oroszlán, róka, ló, galamb, papagáj stb.); csodás lények (*dev*, *dzsin*, *peri*, *ifrit*); növények (fák, virágok); tárgyak, eszközök (hegy, kő, kút, szőnyeg, tükrök, malom stb.); egyszerű eszmék (ész, jószág, gonoszság, szépség stb.) és persze még sok minden más, ami a mesélő eszébe jut.

Szerkezetileg a török mese három részre tagolódik. A bevezető rész a *tekerleme*, amely arra szolgál, hogy a hallgatóság figyelmét felkeltse, s az elmondandó eseményre összpontosítsa. Afféle színes prolog, amelyben a csapongó fantázia egymásnak ellentmondó valótlanságokat, se füle, se farka dolgokat túlozva, nevetségesen össze-vissza forgat és

tekerget. Formailag verses elemek: ritmus, rím és alliteráció is van bennük. Vannak rövid, és hosszú, akár féloldali tekerlemék. Ez után az irreális tartalmú ritmikus szójáték után következik a tulajdonképpeni mese. Rendszerint ez sem egyetlen motívumból áll, hanem több történet követi egymást. A befejező rész rövid, leginkább csak egyetlen mondatból álló mondóka, pl. „Ök jutottak boldogságra, mi meg ülünk a díványra”, „Három alma esett le az égből, kettő a tiétek, egy az enyém”. Vagy egészen úgy, mint a magyar népmesében: „Boldogan éltek, míg meg nem haltak.”

Ebbe a csodavilágba vezet el bennünket ezen újabb török népmese-gyűjtemény. Tasnádi Edit, a török népköltészet kiváló hazai ismerője és magyarra fordítója ügyesen válogatta össze a meséket. A gyűjteményben mindegyik mesetípus megtalálható. Származásuk helye Kelet-Anatóliától Észak-Ciprusig terjed. A meséket mind eredeti török nyelvű mese-gyűjteményekből válogatta. Két mese származik Kúnos gyűjtéséből, de ezek is törökből vannak fordítva. Magyar szövege pedig színes és élvezetes – mintha csak magyar meséket olvasnánk.

A fordító utószava különös hangsúlyt fektet a magyar és török mesevilág hasonló vagy éppenséggel azonos motívumainak bemutatására. Ilyenek pl. az égig érő fa, az élet vize, az özzé változott testvér, a kutyakölyökre cserélt csecsemő, a tóba vetett gyűrű, a hátradobott fésűből keletkezett sűrű erdő stb. A török *cadı* megfelelője a boszorkány, a smaragdmadáré a griffmadár, a beszélő, repülő lóé a táltosparipa. No meg az ilyenféle szólások: *bir varmış, bir yokmuş* – egyszer volt, hol nem volt, vagy *az gitmiş, uz gitmiş* – ment, mendegélt.

Mindezek olyan ősi elemek, amelyek a messzi múltba nyúlnak vissza. Egy részük talán egykori közös együttélésünk emléke, más részük a közös forráshoz, a közös eurázsiai mesevilághoz kötődik.

A kiadványt egy, a török mesefordításoknál eddig nem alkalmazott, igen értékes jegyzetanyag zárja. Ennek szerzője Benedek Katalin népmese-kutató, aki összeállította a bemutatott török mesék magyar és nemzetközi párhuzamait az ismert népmese-katalogusok (Aarne-Thompson stb.) alapján. Ezek a jegyzetek tudományosan is mutatják, hogy a világ meséi mennyire összefüggnek egymással. Vannak világszerte elterjedt, népszerű mesetípusok és mesemotívumok, vannak keleti és nyugati eredetű mesék. A közös vonások mellett persze mindenütt megtalálhatók a helyi hagyományok, toposzok, színek és hangulatok.

Összefoglalva: E nem nagy terjedelmű, 146 oldalas, kis formátumú könyvecske a maga huszonhét meséjével és értékes jegyzeteivel újabb bizonyítéka a török folklór iránt bennünk élő fokozott érdeklődésnek. Köszönet érte a válogató/fordító Tasnádi Editnek és a jegyzeteket összeállító Benedek Katalinnak.

A könyvet olvasva önkéntelenül is felvetődik bennünk a gondolat: nem kellene-e egy, az eddigi kiadásoknál nagyobb, reprezentatív török népmese-gyűjtemény kiadását is tervbe venni és főleg megvalósítani? Szerintem: igen!

✍ Kalkuk Zsuzsa

TÖRÖK FÜZETEK

A Magyar–Török Baráti Társaság időszaki lapja

Szerkesztőbizottság:

Dávid Géza, Puskás László, Szmilkó Györgyi és F. Tóth Tibor

Felelős szerkesztő/Sorumlu redaktör: F. Tóth Tibor

Tervezés, tipográfia: Szmilkó Györgyi

Levél cím/adres: Magyar–Török Baráti Társaság

H–1062 Budapest, Bajza u. 54.

Fax: (36–1) 411 61-92

E-mail: defter@office.mta.hu

HU ISSN 1217-6141

25434 Akaprint Nyomdaipari Kft.